

УДК 334.012.64

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ**Родченко В.Б., д.е.н.***E-mail: rodchenko@karazin.ua**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна***Левченко В.Ф., к.е.н.***ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

В статті розглянуто сучасні риси та чинники розвитку малого підприємництва в регіоні. Розглянуті ключові фактори розвитку малого підприємництва в регіонах України. Визначені глобальні тренди розвитку малого підприємництва на сучасному етапі. Крім того, було досліджено закордонний досвід розвитку малого підприємництва та адаптовано його до українських реалій. Заходи, які пропонуються в дослідженні, мають як теоретичне, так і практичне значення. Практичне значення отриманих результатів полягає в створенні рекомендацій щодо регулювання діяльності малого підприємництва, які можуть застосовувати органи державної влади та місцеві адміністрації. Основними напрямками для таких рекомендацій стали: оподаткування, кредитування, інформатизація та інформаційна підтримка. Корисність отриманого матеріалу полягає в визначенні заходів з розвитку малого підприємництва, яка має створити додатковий ефект від їх використання.

Ключові слова: регіон, мале підприємництво, малий бізнес, малі підприємства, розвиток малих підприємств, фактори розвитку

UDC 334.012.64

FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE SMALL BUSINESS IN THE REGION**Rodchenko V.B., Doctor of Economics***E-mail: rodchenko@karazin.ua**V. N. Karazin Kharkiv National University***Levchenko V.F., PhD in Economics***Prydniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The article deals with modern features and factors of small business in the region. Key factors of small business development in the regions of Ukraine have been considered. Global trends of small business today have been identified. The international experience of small business development has been also studied and adapted to Ukrainian realities. The measures proposed in the study have both theoretical and practical importance. The practical significance of the results is to establish guidelines for the regulation of small businesses that could use

government agencies and local administration. The main areas for such recommendations are: taxes, credit, information and information support. The usefulness of the material obtained is to identify measures of small business development, which should create additional effects of their use.

Keywords: region, small business, small entrepreneurship, small businesses, small business development, development factors

Актуальність проблеми. Ефективне вирішення проблем розвитку малого підприємництва потребує використання сучасного світового досвіду та його імплементації в українських умовах. Майже половина малих підприємств України є збитковими, що підтверджено офіційними даними, тому розвиток цього сектора економіки має стати першочерговим завданням як для науковців, так і для владних структур. В умовах ринку саме мале підприємництво має бути рушійною силою економіки, а не причиною її неефективності. Дане дослідження дозволить знайти підходи до ефективної взаємодії факторів розвитку малого підприємництва. Науково-практичний ефект від застосування таких факторів полягає в сталому економічному розвитку як малого підприємництва, так і економіки в цілому.

Аналіз останніх наукових досліджень. В науковій літературі широко дискутуються питання розвитку підприємництва як підсистеми національної економіки. Широко досліджуються як загальнофілософські теоретичні складові розвитку підприємництва [1] так і функціональні та секторні особливості.

Дослідження іноземного досвіду [2] доводять, що малий та середній бізнес в розвинутих країнах світу сприяє розвитку національного господарства, є важливим елементом ринкової інфраструктури, створює умови для формування та накопичення конкурентних переваг підприємств глобального масштабу. Підтримка малих та середніх підприємств в різноманітних формах здійснюється в багатьох країнах світу. США використовують чисельні технології підтримки та стимулювання, механізми підтримки суттєво різняться в періоди економічних спадів та підйомів, однак держава не залишає підприємців без суттєвої допомоги в умовах посилення глобальної конкуренції [2, С. 117].

Вітчизняними науковцями розробляються пропозиції щодо удосконалення механізмів регулювання малого бізнесу. Так у роботі Васильєвої Д.В. [3] запропоновано шляхи подолання негативних факторів малого бізнесу в сучасних умовах господарювання, а саме: державна підтримка, міжнародна допомога, інтеграційна підтримка через субпідряд, франчайзинг тощо, кооперування та самоорганізація малого бізнесу, професійна підготовка та ефективне управління кваліфікованими кадрами. Автор стверджує, що саме підготовка кадрів відіграє важливу роль в розвитку та ефективному управлінні малими підприємствами, оскільки малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого не існує на великих фірмах [3, с.196].

Значна увага приділяється формуванню конкурентоспроможності потенціалу малих підприємств. У роботі Прохорової В.В. [4] запропоновано економічний механізм відновлення та розвитку малого підприємництва України. А у роботі Ляшенко В., Землянкіна А., Підоричевої І., Бережної Т. [5] розроблено регіональну модель формування інфраструктури інноваційного підприємництва.

Широко дискутується в літературі проблематика податкового навантаження на малий бізнес. Так Ляшенко В.І. та Просуленко А.А. у своїй роботі [6] вказують: «Практика підприємницької діяльності 2011 року свідчить — новий Податковий кодекс не став стимулюючим підґрунтям для розвитку підприємницької діяльності, не продемонстрував реалізації принципу верховенства закону, перш за все — для представників держави, яку уособлюють податкові органи, не відкрив жодної додаткової можливості для суб'єктів господарювання. Його поспішне введення в дію призвело лише до плутанини, нервування, застосування «всліпу», без розуміння всього ланцюга наслідків та можливостей».

Аналіз останніх наукових досліджень з розвитку малого підприємництва доводить загальну актуальність даної тематики. Відкритими залишаються питання доцільності використання досліджуваних заходів та проблематика застосування цих заходів в розрізі регіону.

Метою роботи є узагальнення актуальних факторів розвитку малого підприємництва в регіоні, аналіз їх впливу на мале підприємництво, пошук взаємодії між такими факторами та внесення рекомендацій щодо ефективного розвитку малого підприємництва.

Викладення основного матеріалу дослідження. Статистичні дані з розвитку малого підприємництва в Україні показують ситуацію, яку можна охарактеризувати як незадовільну.

Оцінка ролі малих підприємств в економіці свідчить про істотні їх розвитку в Україні та країнах Євросоюзу. Наприклад, за даними Євростату на малі підприємства припадає 20,5% зайнятих в економіці та 23,6% випуску продукції, а на мікропідприємства відповідно 29,9% та 25,9%. В Україні у 2013 році на малі підприємства припадало 27,1% усіх зайнятих працівників, у тому числі 10,7% були зайняті на мікропідприємствах. Малі підприємства забезпечили 16,6% від загального обсягу реалізованої продукції, у тому числі 5,3% частка мікропідприємств [7].

Особливістю розвитку вітчизняної моделі підприємництва в регіонах України є його вилученість з процесів зростання. Вітчизняні реалії є такими, що підприємництво, а відповідно і конкурентне середовище, яке воно формує, є «зайвим» в економічному механізмі. В промислових регіонах з найбільшим економічним потенціалом частка підприємництва є найменшою, і навпаки – в менш потужних регіонах підприємництво відіграє більш відчутну роль. Оцінка розвитку малого підприємництва за регіонами України у 2013 році свідчить, що його частка в обсягах реалізованої продукції коливається від 9,2% у Донецькій області до 40,8% у Херсонській [8].

Негативним аспектом, що ускладнює дослідження розвитку малого підприємництва в Україні є значні диспропорції в активності підприємств. Практика функціонування бізнесу визначає ускладнення організації та ліквідації бізнес одиниць. Тому, на сьогодні існує досить велика кількість неактивних підприємств: таких що не проводять економічну діяльність, не виплачують зарплату та не отримують прибутки. Їх частка істотно різниться за регіонами України. Наприклад, найнижчий рівень економічної

активності підприємств від загальної кількості суб'єктів ЕДРПОУ спостерігається у Донецькій, Луганській, Одеській, Харківській та Херсонській областях, а найвищий у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській та Чернігівській областях.

Загалом можна констатувати, що в Україні частка малого бізнесу у кількості зайнятих вдвічі, а частка обсягу випуску продукції у малому бізнесі втричі менша від європейської.

Узагальнюючим показником, що характеризує якість ведення бізнесу може виступати міжнародний рейтинг DoingBusiness - 2015. Згідно з даними держкомпідприємництва [9] Україна вперше увійшла до ТОП-100. Україна досягла суттєвого успіху, піднявшись за рік з 112-ї позицію на 96-ту. Всього в рейтингу враховуються дані 189 країн. Дані, враховані в Doing Business-2015, збиралися з липня 2013 року по липень 2014 року.

Розглянемо окремі фактори, що утворюють ключові важелі для вдосконалення системи ведення малого підприємництва країни та регіонів у порівнянні із закордонним досвідом.

Такі фактори впливу на розвиток малих підприємств, їх стан та пропозиції розвитку представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Деякі фактори, які впливають на розвиток малого підприємництва в регіоні

Фактори	Закордонний досвід	Рекомендації
1. Недосконале оподаткування	Спрощені системи оподаткування, податкові пільги та канікули для малого підприємництва, особливо на початкових стадіях становлення підприємства.	Зменшення податкового навантаження. Можливе повне звільнення від податків для нових підприємств перші 2-3 роки їх функціонування.
2. Неефективне кредитування	Доступність кредитування для розвитку малого підприємництва, пільгові кредити та позики для підприємців.	Розвиток та поширення програм мікрокредитування, державні та регіональні гарантії кредитування малих підприємств.
3. Недостатня інформатизація	Системи електронного документообігу і електронного оподаткування. Вільний доступ до баз даних аналітичного характеру для підприємців. Охоплення інтернет-мережею більшості підприємств.	Політика інформатизації, яка б заохочувала підприємців мати сучасну інформаційну структуру, комп'ютерну техніку, локальну мережу, власний веб-сайт, систему управління та програмне забезпечення.
4. Нерозвинена інформаційна підтримка	Пропаганда бізнесу серед населення. Безкоштовні тривалі курси підготовки підприємців. Заохочення займатися підприємництвом через пільги.	Покращення рівня бізнес-освіти через залучення навчальних закладів та інших державних установ, створення сучасних «бізнес-інкубаторів».

Аналіз загального середовища та тенденцій регуляторної політики у сфері регулювання підприємництва свідчить, що найбільш вагомим чинником обмеження розвитку підприємництва в Україні та в її регіонах є істотний адміністративно-податковий тиск.

Розвинені країни світу широко використовують податкові пільги як зовнішній фактор підвищення ефективності малого підприємництва. Через фінансову слабкість малого підприємництва порівняно з великим, застосування спрощених систем та методів оподаткування надає їм конкурентну перевагу на ринку, дозволяє ефективно розпочати бізнес та розвиватись. Крім того, від ефективної системи оподаткування значно залежить розвиток підприємництва та набуття Україною статусу «розвиненої».

Країни з ринковою економікою широко використовують спрощені системи оподаткування, податкові пільги та канікули для малого підприємництва, особливо на початкових стадіях становлення підприємства. В Україні для представників малого підприємництва існує спрощена система оподаткування, яка регламентується Податковим кодексом України. Нормами даного кодексу виокремлені групи підприємств, які можуть сплачувати податки по спрощеній системі за зниженими податковими ставками. Безперечно, більшість представників малого підприємництва користується наданими можливостями з часткової оплати всіх податків, проте, навіть у спрощеному режимі існує багато протиріч в оподаткуванні.

Відповідно, найближчим часом Урядом України планується запровадження низки заходів, спрямованих, з одного боку, на забезпечення економічного зростання, а з іншого – на детінізацію економіки країни. Це, зокрема: зменшення числа податків і зборів з 22-х до 9-ти у результаті скасування збору за ведення деяких видів підприємницької діяльності, надбавки на природний газ, ренти за транспортування нафти і газу, туристичного збору, збору на виноградарство, садівництво та хмелярство; спрощення адміністрування податків, у тому числі завдяки ліквідації податкової міліції та 4 органів державної влади, які здійснюють перевірки суб'єктів підприємницької діяльності. Право на здійснення податкових перевірок залишиться лише у Держфінінспекції.

Іншим фактором розвитку малого підприємництва є неефективне кредитування для малого підприємництва. Обмеження доступу підприємств до джерел отримання ресурсів у формі короткострокових позик спонукали підприємців до приховування частини прибутків з метою забезпечення функціонування підприємств в умовах економічної невизначеності. Мале підприємництво значно залежить від позичкових коштів, а комерційні та державні банки є тими структурами, які можуть задовольнити їх фінансові потреби. Особливо ця тенденція посилюється сучасними кризовими трендами у банківському секторі. До причин цього можна віднести обмеженість фінансових ресурсів, менші можливості для планування руху грошових потоків, брак оборотних коштів. Серед основних заходів, які мають створити основу кредитування малого підприємництва, слід виділити розвиток мікрокредитування, надання пільгових кредитів та позик. Ключовим джерелом у цьому напрямку має стати залучення грантових цільових іноземних коштів та коштів міжнародних інститутів. Оптимізму додає прийняте розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.03.2014 №296-р «Про залучення позик від Міжнародного банку реконструкції та розвитку для реалізації інвестиційного проекту «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України», згідно з яким розмір плати за надання підприємствам кредитів становитиме 0,01% вибраної та непогашеної суми позик.

Основним капіталом середнього класу є володіння інформацією, спеціальними знаннями і здібностями. Сучасне мале підприємство має бути інформаційним, а витрати на інформатизацію постійно зростають, тому що цей аспект є необхідним для ефективного ведення підприємництва. Проблемі інформатизації підприємництва відводиться важлива роль у формуванні бізнес-середовища в Україні та регіонах. Інформація розглядається як каталізатор економічного розвитку.

Процес інформатизації охоплює не тільки встановлення сучасної обчислювальної техніки та програмного забезпечення, але й потенційно цей процес вводить в підприємництво нові категорії, які мають на меті значно полегшити ведення підприємництва. До

них відносяться такі ключові механізми, як електронний документообіг, електронний підпис, електронні платежі, електронний банк тощо. У зв'язку з цим, малим підприємствам для підвищення конкурентоспроможності необхідно проводити політику інформатизації [10]. Ця політика призведе до зменшення витрат на маркетинг, рекламу, персонал, банківські операції та інше. Для організації сучасного підприємства необхідно мати відповідну інформаційну інфраструктуру, комп'ютерну техніку, локальну мережу, власний веб-сайт, систему управління та програмне забезпечення. І хоча обладнання та програмне забезпечення потребують іноді значних витрат, покликаним інформатизації є саме зниження загальних витрат грошових коштів та часу на підприємстві.

Важливим фактором розвитку малого підприємництва є рівень теоретичних знань серед потенційних та існуючих підприємців щодо ведення підприємництва. Бізнес-середовище в країнах з ринковою економікою формувалося значний проміжок часу, Україна, отримавши у спадок минуле СРСР, такої можливості не мала. Саме цьому необхідна дієва підтримка з боку держави щодо залучення населення до бізнесу. Саме бізнес в умовах ринкової економіки створює робочі місця та задовольняє потреби населення, а малий бізнес є першим етапом в становленні бізнесу як такого.

Базою для підвищення рівня підприємницьких знань можуть стати як вищі навчальні заклади та інші державні установи, так і приватні підприємства. Покращення рівня бізнес-освіти частково є інноваційною діяльністю, що є пріоритетом розвитку держави сьогодні, при використанні навчальних закладів для цієї мети, вони можуть стати регіональними центрами підприємництва та інноваційної діяльності. У поєднанні з іншими елементами регіонів навколо них можуть формуватися кластери економічного розвитку, що включають у себе науково-дослідні одиниці, малі і середні підприємства [11].

Іншим важливим аспектом, який може впливати на рівень обізнаності щодо конкретних галузей ведення підприємництва, є наявність так званих «бізнес-інкубаторів» в регіонах. В загальному розумінні «бізнес-інкубатор» – це місце концентрації підприємств для ефективного розвитку галузей регіонів. Дана структура може

існувати як автономно (бути зареєстрована як окреме підприємство), так і існувати в структурі технопарку. В даному випадку «бізнес-інкубатор» буде називатися «інкубатором технологій», що є наукомістким підприємством, яке співпрацює з закладом освіти або інноваційним центром, основною метою якого є обслуговування та надання допомоги підприємствам на ранніх стадіях їх розвитку [12].

Особливі перспективи у цьому напрямку розкриває новий Закон України «Про вищу освіту», у якому передбачені інструменти формування малих інноваційних підприємств.

Використання наведених чи інших факторів розвитку малого підприємництва в комплексі має надати необхідні переваги для більш сталого зростання ефективності даного сектору економіки через можливий синергетичний ефект, який виникне внаслідок взаємодії запропонованих факторів між собою.

Висновки. Розвиток підприємництва в Україні є істотним недовикористаним резервом економічного зростання. Його активізація є одним з ключових пріоритетів регулювання соціально-економічного розвитку економіки України. Регіональні відмінності розвитку підприємництва зумовлюють відмінності регуляторної моделі у сфері розвитку підприємництва для регіонів із різним рівнем соціально-економічного потенціалу. Для регіонів з високим рівнем розвитку підприємство є фактором формування соціальної стабільності та зростання якості життя. Для регіонів з порівняно меншим потенціалом – підприємство може виступати локомотивом соціально-економічного розвитку.

Глобальними трендами розвитку підприємництва в регіонах України є:

- реалізація глобальних євроінтеграційних тенденцій, особливо в частині доступу до іноземного капіталу та грантових програм цільових фондів фінансування підприємництва, що підтримуються як міжнародними фінансовими інститутами та урядами розвинених країн;
- активізація підприємницької діяльності на ринку Євросоюзу;
- реалізація перспектив розвитку інноваційного підприємництва, що закладені у Законі про вищу освіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чернега О. Б., Орлова В. А., Бочарова Ю. Г. Цивілізаційний потенціал розвитку підприємництва в Україні // *Бізнес-Інформ*. №5, 2012. С.84-86.
2. Орлова В. Зарубіжний досвід стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу // *Вісник економічної науки України*. - 2012. - № 2 (22). - С. 113-117.
3. Васильєва, Д. В. Актуальні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні [Текст] // *Механізм регулювання економіки*. - 2011. - №3. - С.188-196.
4. Прохорова В. В. Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого підприємництва України // *Бізнес-Інформ*. – 2012. - № 9. - С. 132-135.
5. Ляшенко В., Землянкін А., Підоричева І., Бережна Т. Перспективи розвитку наукових парків як елементів інфраструктури інноваційного підприємництва в Україні // *Вісник економічної науки України*.- 2012. - № 2 (22).- С. 71-90.
6. Ляшенко В.І., Просуленко А.А. Вплив податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін // *Вісник економічної науки України*. - 2011. - № 2 (20). - С. 93-111
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік.[Електронний ресурс]. - Режим доступу :<http://ukrstat.gov.ua>
8. Статистичний збірник «Регіони України» 2014 ч.2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://ukrstat.gov.ua>
9. Україна вперше в ТОП-100 рейтингу DoingBusiness. 29.10.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/info/3937>
10. Шабранська Н. Е. Мале підприємництво в системі економіки // *Персонал*. - 2006. - №5. - С. 40 – 43.
11. Збарський В.К., Горьовий В.П. Проблеми поєднання малих, середніх та великих підприємств // *Агроінком*. - № 7-8. – 2007. – С. 54-62.
12. Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні: Колективна монографія / За заг. редакцією академіка АЕНУ Н.І. Редіної. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. – 508 с.